

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З ПІДЛІТКАМИ, ЗАЛЕЖНИМИ ВІД СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ, ЗАСОБАМИ ТРУДОТЕРАПІЇ

У статті обґрунтовано необхідність використання методу трудової терапії в роботі з підлітками, залежними від соціальних мереж. Проаналізовано історію становлення та розвитку цього виду діяльності в контексті виховання працею. Охарактеризовано мету, завдання та принципи програми роботи з підлітками, залежними від соціальних мереж, засобами трудової терапії.

Ключові слова: соціально-педагогічна робота, залежність, соціальні мережі, трудової терапія, корекція, реабілітація.

В епоху глобалізації процесів життєдіяльності нинішнього суспільства, коли інформаційні канали стали невід'ємною частиною діяльності людства, все більш актуальним є завдання передачі величезної кількості інформації. Як основні інформаційні канали використовують мережі загального користування, підключитися до яких теоретично може кожний, а саме через всесвітню мережу Інтернет. За останні п'ять років величезної популярності набули сайти соціальних мереж. Зазначимо, що найпоширенішим контингентом користувачів соціальних мереж, котрі страждають залежністю, є підлітки, адже соціальна мережа є одним із факторів їх соціалізації.

Вченими визначено, що соціальні мережі мають величезний потенціал, причому як позитивний, так і негативний, що викликає гостру необхідність у здійсненні соціального контролю за поведінкою окремих індивідів, а особливо підлітків, у яких сформувалась залежність від соціальних мереж. Тому ми змушені говорити про созалежність, тобто залежність від соціальних мереж.

Феномен соціальної залежності та впливу соціальних мереж на життя людини описано в працях О. Арестова, Л. Бабаніна, С. Берковиці, Р. Берта, С. Боргетті, Д. Вайта, Б. Веллмана, С. Вассермана, А. Войскунського, М. Греноветтер, Д. Гринфілд, М. Еверетт, А. Жичкіної, К. Карлі, Д. Крекхардта, К. Лесто, Н. Маллінса, П. Марсдена, Д. Нока, Д. Ноука, А. Рапопорта, К. Сурратт, С. Уоссермена, В. Фатурової, К. Фоста, Л. Фримана, В. Харрисона, Н. Чудова, Н. Швець, К. Янг.

Залежність від соціальних мереж визначають як соціальну хворобу, яка потребує негайної корекції та реабілітації.

Проблему реабілітації осіб, які мали залежну поведінку, розглядали такі науковці, як: О. Возіанов, М. Галолузова, Н. Дереклєєва, О. Змановська, В. Курбатов, В. Москаленко, Б. Наумова, В. Нікітін, П. Павленюк, А. Підаєв, О. Студьонова, М. Фірсова.

Найбільш незахищеною верствою населення, що зазнає впливу соціальних мереж, є підлітки. У цьому віці зацікавленість соціальними мережами згодом переростає в патологічну необхідність бути онлайн. Життя в

соціальної мережі стає настільки цікавим, що в реальному житті підліток узагалі припиняє спілкуватись. Якщо різке обмеження доступу до соціальної мережі викличе в підлітка напад паніки чи розпачу – це перший знак до початку соціально-педагогічної роботи. Дуже важливо діяти негайно. У практичній роботі соціального педагога одним із дієвих засобів соціально-педагогічної роботи є трудотерапія.

Завдяки поширенню в практиці соціально-педагогічної роботи існують системи, прийоми та засоби впливу на підлітків, які залежні від соціальних мереж. Соціально-реабілітаційна робота з підлітками, залежними від соціальних мереж, спрямована на часткову зміну або виправлення недоліків, що мають відхилення від існуючих норм у тій чи іншій соціально-педагогічній сфері. Одним із таких засобів впливу на підлітків, залежних від соціальних мереж, є трудотерапія, яка розшифровується як виховання працею.

Трудове виховання загалом – це процес залучення молоді до різноманітних педагогічно організованих видів суспільно корисної праці з метою передання їй виробничого досвіду, розвитку в неї творчого практичного мислення, працьовитості й свідомості людини праці. Саме в підготовці людини до майбутньої праці вбачав К. Ушинський головне завдання виховання.

У соціально-педагогічному контексті трудове виховання вбачається в трудотерапії. Зокрема, існує безліч визначень цього поняття.

Дослідник В. Дудьєв тлумачить трудотерапію як використання трудових процесів з лікувальною метою, що найбільш широко використовується в психіатрії в поєднанні з іншими лікувально-педагогічними заходами [6].

У працях В. Жмурова зазначено, що трудотерапія – це використання організованої спеціальним чином трудової діяльності з метою лікування та соціальної реабілітації психіатричних пацієнтів, що сприяє відновленню здатності до вольового зусилля, цілеспрямованої поведінки, розвитку мотивації до праці, до співпраці й адекватної поведінки в колективі [7].

На відміну від українських, зарубіжні вчені визначають трудотерапію як лікування різних фізичних і психічних захворювань за допомогою залучення хворих до певних видів діяльності; це дає змогу хворим бути постійно зайнятими роботою й досягти максимальної незалежності в усіх аспектах їх повсякденного життя. Види трудової діяльності, до яких залучають хворого, спеціально підбирають таким чином, щоб максимально використовувати здібності кожної людини; при цьому завжди необхідно враховувати індивідуальні потреби й схильності. До таких видів діяльності належать: виготовлення виробів з дерева та металу, розпис виробів з глини й інші художні промисли, економіка, різні соціальні навички (для психічно хворих людей) та активний відпочинок (для людей похилого віку). До трудотерапії також належать процеси освоєння механічних засобів пересування й адаптації до життя в домашніх умовах [9].

З метою детального вивчення особливостей впливу трудотерапії на підлітків, залежних від соціальних мереж, нами проаналізовано історію становлення та розвитку цього виду діяльності в контексті виховання працею.

Так, в історії трудотерапії відправною точкою стала педагогічна практика первісних людей з метою виховання майбутнього покоління, яка мала назву трудове виховання. Виховання здійснювали шляхом прямого включення дітей у конкретні види трудової діяльності дорослих, воно мало практичний характер.

Пізніше, з розвитком суспільства, гасло “Не для школи – для життя” зустрічало учнів давньоримських шкіл. Уже античні педагоги розуміли безглуздість виховання, відірваного від життя, практики. Розвиток особистості людини перебував у прямо пропорційній залежності від її діяльності, особистої участі в суспільних і трудових відносинах.

Доба Середньовіччя охоплює часовий період V – поч. XVI ст. Від часів Римської імперії вона унаслідувала християнську релігію в її західному різновиді, відомому як католицизм. Навчання дітей вищих щаблів населення в ті часи не мало на меті виховувати їх у праці, а от система практичного виховання охоплювала основну масу бідного населення, яке, як відомо, не здобувало організованої освіти в школах. Сюди входили передусім селяни, а також дрібні ремісники. Робітники виховували своїх дітей у повсякденній праці на городі, у полі, у майстерні. Навчання праці, що було безпосередньою метою такого виховання, і сама праця здійснювались одночасно [2].

У добу Відродження гуманісти значну увагу приділяли фізичному та естетичному вихованню дітей. Вони вважали, що в процесі навчання й виховання діти повинні активно мислити, самостійно пізнавати навколишній світ, а тому навчально-виховний процес треба зробити привабливим для них, широко використовувати наочність, проводити прогулянки, екскурсії тощо [8, с. 97–125].

Думка про виховання молодого покоління в процесі трудової діяльності була висловлена вперше Томасом Мором. Гуманіст проголошував, що навчання повинно бути загальним для дітей обох статей, проводитись рідною мовою. Молодь виховували в дусі гуманістичної моралі, фізичного розвитку, підготовки до трудової діяльності. Він стверджував, що, готуючись до трудової діяльності, діти спочатку повинні відвідувати різні майстерні, а потім долучатись до громадської праці. Навчання слід розпочинати в ранньому віці і застосовувати наочність [5, с. 143–156].

Великий педагог та просвітник, який вивчав підходи до навчання та виховання, – Ж.-Ж. Руссо. Він розвинув ідею природної свободи й рівності людей, які ґрунтуються на власній праці кожного.

Найвеличнішим педагогом та видатним швейцарським демократом свого часу є Йоган Генріх Песталоцці. У 1774 р. в Нейгофі він організував Установу для бідних, у якій зібрав кілька десятків бідних дітей різного віку, у тому числі дошкільного. Й.Г. Песталоцці навчав їх читати, писати та рахувати. Діти працювали на сільськогосподарській фермі, у прядильних і ткацьких майстернях. Організуючи Установу для бідних, Й.Г. Песталоцці припускав, що в результаті поєднання навчання з працею в дітей

розвиваються фізичні та розумові сили, і згодом вони зможуть створити собі необхідні життєві умови [1, с. 37–48].

Його наступником, який також особливу увагу приділяв трудовому вихованню, є С. Шацький.

Одним із найважливіших засобів виховання, який впливає на різнобічний розвиток підростаючого покоління, в практиці педагогічної роботи С. Шацького було організоване трудове виховання. Він зазначав, що діти не можуть добре поводитись, вони “хворіють”, якщо в їхньому житті немає рухів, дій і можливостей докласти свої зусилля, що без фізичної праці розвиток дитини буде недосконалим, непристосованим, але дитяча праця має бути дружньою, захопливою, цікавою, зрозумілою, доступною та усвідомленою, і тільки тоді вона буде потужним засобом виховання [4, с. 57–121].

Цікавим для нашого дослідження є факт, що в практиці зарубіжних країн у кін. XIX – на поч. XX ст. з’являється така постать, як Г. Кершенштейнер. Дослідник розглядав працю як засіб громадянського, естетичного виховання та виховання характеру учнів. Вказуючи на відмінність між грою та справжньою продуктивною працею, він був переконаний у тому, що саме ручна праця, продуктивна праця розвиває й виховує в учневі силу волі, такі моральні якості, як чесність, порядність, здатність до взаємодопомоги, старанність, наполегливість, вміння ставити перед собою цілі та досягати їх [10, с. 111–112].

Якщо проаналізувати українську етнопедагогіку, то вона вся ґрунтується на праці. Згідно з народною оцінкою, праця – першооснова життя суспільства, головний засіб створення матеріальної й духовної культури.

Виховна сила праці настільки велика, що її важко переоцінити. Тому чи не найбільшу кількість крилатих висловів кожний народ присвятив саме праці: “Де праця, там і щастя”, “Сталь гартується у вогні, людина – в праці”, “Щоб тебе шанували, шануй працю”, “Будеш робити – буде щастити” [11, с. 65–71].

Український філософ і поет Г. Сковорода вбачав щастя людини в праці: “Щастя полягає тільки в спорідненій праці на користь суспільству. Як не кривдити, якщо шкоду приносить суспільству? Як не пошкодити, якщо нема прямого речення і невтомної праці? Звідки ж вродиться труд, якщо нема охоти і старанності. Труд є живий і невсипущий всієї машини хід доти, поки породить справжню справу... Коротко сказати, природа запалює до справи і зміцнює в труді, роблячи труд солодким” [3, с. 36–47].

Педагог А. Макаренко вважав працю генеруючим засобом соціального становлення особистості дитини: “Правильне виховання неможливо собі уявити як виховання нетрудове”. На новому етапі суспільного розвитку В. Сухомлинський, підтримуючи народні традиції в царині виховання, вбачав у праці невичерпне джерело виховання всебічно розвиненої особистості.

Аналізуючи історичну, педагогічну та соціально-педагогічну літературу, слід зазначити, що сьогодні трудотерапія набуває великого значення й уже має свої види, а саме: арт-терапія (терапія мистецтвом); бібліотера-

пія (застосування спеціально відібраних матеріалів для читання як терапевтичної допомоги); зоотерапія (система лікування людини спілкуванням з тваринами), до неї входять: каністерапія (використання в системі лікування собак), іпотерапія (використання в терапевтичній роботі коней та верхової їзди), дельфінотерапія (залучення дельфінів до корекційної роботи), фелінотерапія (являє собою терапевтичний вплив кішок); кінезітерапія (використання у терапевтичній роботі фізкультури); музична терапія (терапевтичне призначення музики, яка являє собою не тільки пасивне прослуховування, а й участь у її виконанні); пісочна терапія (лікувальний метод, який передбачає використання природного матеріалу – піску); образотворча терапія (терапія образотворчим мистецтвом, насамперед малюванням); танцювальна терапія (терапія танцювальним мистецтвом); лялькотерапія (залучення до виготовлення колекційних ляльок).

Проаналізувавши праці сучасних науковців, ми розробили власну програму з протидії залежності підлітків від соціальних мереж, метою якої є допомогти підліткам, гармонізувати свої відносини із соціумом, провести інформаційну програму та залучити їх до трудової діяльності.

Завданням розробленої нами програми роботи з підлітками, залежними від соціальних мереж, є:

1) забезпечити сприятливі соціальні, психологічні, педагогічні, соціально-педагогічні умови для соціально-педагогічної роботи з підлітками;

2) усунути зовнішні та внутрішні деструктивні чинники, які ускладнюють соціально-педагогічну роботу з підлітками, залежними від соціальних мереж;

3) з одного боку, спрямувати зусилля середовища на створення позитивного фону, насиченого позитивними впливами для відновлення статусу особистості в соціумі, а з іншого – сприяти соціально-педагогічній роботі з дітьми, залежними від соціальних мереж;

4) акумулювати в навчально-виховному процесі форми та методи соціально-педагогічного супроводу підлітків, залежних від соціальних мереж, для моделювання різноманітних сфер самовизначення особистості та спонукати учнів до результативного вияву творчої активності в цих сферах.

Нами виокремлено вихідні принципи побудови програми роботи з підлітками, залежними від соціальних мереж, засобами трудотерапії:

1) принцип індивідуальної життєвої траєкторії – визначення підлітками свого життєвого призначення й сенсу розвитку власних здібностей шляхом залучення їх до трудотерапії;

2) принцип варіативної креативності – орієнтація підлітків, залежних від соціальних мереж, на постійний відповідальний вибір у всіх видах життєдіяльності;

3) принцип колегіальності – залучення підлітків до планування, підготовки та активної участі в заходах, які передбачають корекційну роботу;

4) принцип віртуалізації навчально-виховного процесу – залучення до корекційної роботи різноманітних відеокomp'ютерних засобів, інтерактивних методик, дистанційних форм;

5) принцип моніторингової оптимізації – постійне здійснення особистісно зорієнтованої діагностики саморозвитку підлітків, залежних від соціальних мереж;

6) принцип соціально-педагогічної деонтології – дотримання високих етичних норм у побудові конструктивних відносин з такими підлітками;

7) принцип технологічності – відтворюваність програми в умовах реального навчально-виховного процесу.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначене, ми можемо стверджувати, що соціально-педагогічна робота з підлітками, залежними від соціальних мереж, має ряд своїх особливостей: потребує орієнтації в темі досліджуваної тематики, знання особливостей психічного та фізичного розвитку в цьому віці, знання методів і форм роботи з такими підлітками. Одним з ефективних засобів такого соціально-педагогічного впливу на підлітків, залежних від соціальних мереж, є використання праці як корекційного інструментарію.

Список використаної літератури

1. Абрамов В.Я. Песталоцци: Его жизнь и педагогическая деятельность. Поэзия / В.Я. Абрамов. – СПб. : ПИЭУ, 1893. – 236 с.
2. Балушок В.І. Світ середньовіччя в обрядовості українських цехових ремісників : навч. посіб. / В.І. Балушок. – К. : Альма-матер, 1993. – 104 с.
3. Барабаш Ю.Я. “Знаю человека...” Григорий Сковорода: поэзия / Ю.Я. Барабаш. – М. : Философия. Жизнь, 1989. – 332 с.
4. Белінська О.Н. Сучасні дослідження віртуальної комунікації: проблеми, гіпотези, результати [Електронний ресурс] / О.Н. Белінська, А.М. Жичкіна // Психологія та Інтернет URL. – Режим доступу: www.psychology.ru/internet.
5. Войскунський А.Е. Групова ігрова діяльність в Інтернеті / А.Е. Войскунський // Психологічний журнал. – 1999. – Т. 20. – № 1. – С. 143–156.
6. Жичкіна А.М. Соціально-психологічні аспекти спілкування в Інтернеті : навч. посіб. / А.М. Жичкіна. – Миколаїв : ЕРГО, 2002. – 117 с.
7. Каптелин А.Ф. Восстановительное лечение (лечебная физкультура, массаж и трудотерапия) при травмах и деформациях опорно-двигательного аппарата : учеб. пособ. / А.Ф. Каптелин. – М. : Слово, 1969. – 169 с.
8. Коджаспирова Г.М. История образования и педагогической мысли: таблицы, схемы, опорные конспекты : учеб. пособ. / Г.М. Коджаспирова. – М. : СВЕТ, 2003. – 184 с.
9. Костюк Г.С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості: навч. посіб. / Г.С. Костюк. – К. : Альма-матер, 1989. – 132 с.
10. Лавренчук Є.А. Соціальні мережі Інтернет-простору [Електронний ресурс] / Є.А. Лавренчук // Інтелектуальна Росія URL. – Режим доступу: <http://www.intelros.ru/readroom/vox/vox-11-2011/12748-socialnye-seti-internet-prostranstva.html>.
11. Пижугійда В.В. Особистісні особливості студентів-користувачів мережі Інтернет / В.В. Пижугійда // Відомості Таганрозького державного радіотехнічного університету. – 2006. – Т. 68. – № 13. – С. 65–71.

Стаття надійшла до редакції 21.02.2014.

Белолищева Е.В. Социально-педагогическая работа с подростками, зависимыми от социальных сетей, средствами трудотерапии

В статье обоснована необходимость использования метода трудотерапии в работе с подростками, зависимыми от социальных сетей. Проанализирована история

становлення и развития данного вида деятельности в контексте воспитания трудом. Охарактеризованы цель, задачи и принципы программы работы с подростками, зависящими от социальных сетей, средствами трудотерапии.

***Ключевые слова:** социально-педагогическая работа, зависимость, социальные сети, трудотерапия, коррекция, реабилитация.*

Byeloliptseva O. Social and educational work with teens addicted to social networking occupational therapy

The article substantiates the need for a method of occupational therapy in working with adolescents addicted to social networking.

The history of the formation and development of this activity in the context of education work.

Types of employment, which involve client specifically chosen so as to maximize the ability of each person; it is always necessary to take into account individual needs and inclinations. These activities include: the production of products of wood and metal, painted pottery and other arts and crafts, economics, social skills and a variety of outdoor activities (for the elderly). By the occupational therapy process also includes the development of mechanical means of transportation and adaptation to life at home.

Proved that metoyusotsialno pedagogical work with children alezhnyny of social networking is to assist in overcoming addiction by harmonizing the relationships of adolescents with society, an information program and the involvement of teenagers addicted to social networking to work.

Established that occupational therapy today today has its types, namely, art therapy; biblio; zooterapiya (kanisterapiya, horseback riding, dolphin, felinoterapiya); kinesitherapy; music therapy; sand therapy; isotherapy; dance therapy; lyalkoterapiya.

Characterized the goal, objectives and principles of working with adolescents addicted to social networking occupational therapy.

Thus, socio-pedagogical work with young people addicted to social networking has some of its features: needs guidance on the topic studied subjects, knowledge of the mental and physical development at this age, knowledge of methods and forms of work with teenagers.

***Key words:** social and pedagogical work, dependency, social networks, occupational therapy, correction, rehabilitation.*